

**АНГЛОСАКСОНСЬКИЙ ТРАСТ КРИЗЬ ПІДВАЛИНИ ПРАВА СПРАВЕДЛИВОСТІ:
ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД****COMMON LAW TRUST IN LIGHT OF THE EQUITY MAXIMAS:
HISTORICAL OVERVIEW**

Перестюк Н.М.,
аспірант кафедри
міжнародного приватного права
Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
адвокат (приватна практика)

У роботі проведено загальний огляд трасту як унікальної конструкції країн англо-саксонського права. Особу увагу приділено історичному экскурсу в підвалини англійського права справедливості як природного оточення розвитку і становлення трастової концепції. Автором представлено три способи збагачення загального права правом справедливості (юрисдикції права справедливості: через нові права, засоби захисту та процедури) і наведено основні максими справедливості. У роботі проведено огляд класичних підходів до поняття трасту, наведено класифікацію трастів, представлено суттєві умови траста (три визначеності: щодо наміру, щодо предмету та щодо цілей). У ході дослідження показано, що через багате різноманіття проявів трастової концепції в англійському праві підхід до її законодавчої регламентації в континентальних країнах супроводжується викликами як із боку проблематики міжнародного приватного права, так і з боку міжнародного цивільного процесу.

Ключові слова: загальне право, право справедливості, максими справедливості, юрисдикція права справедливості, траст, установник трасту, трасті, *cestui que use*, бенефіціар, бенефіціарний інтерес.

В работе проведен общий обзор траста, как уникальной конструкции стран англо-саксонского права. Особое внимание уделено историческому экскурсу в основы английского права справедливости, как естественного окружения, где происходило развитие и становление трастовой концепции. Автором представлены три способа обогащения общего права правом справедливости (юрисдикции права справедливости: с помощью новых прав, средств защиты и процедур) и приведены основные максимы справедливости. В работе проведен обзор классических подходов к понятию траста, приведена классификация трастов, представлены существенные условия траста (три определенности: относительно намерений, относительно предмета и относительно целей). В ходе исследования показано, что по причине богатого многообразия проявлений трастовой концепции в английском праве подход к ее законодательной регламентации в континентальных странах сопровождается вызовами как со стороны проблематики международного частного права, так и со стороны международного гражданского процесса.

Ключевые слова: общее право, право справедливости, максимы справедливости, юрисдикция права справедливости, траст, установщик траста, трасти, *cestui que use*, бенефициар, бенефициарный интерес.

There is a general overview of the trust, as a unique institution of common law countries, conducted in this article. Trust concept has three key participants (settlor, trustee and beneficiary) and is set up in relation to certain property (trust-fund). Particular attention is paid to historical grounds of English law of equity - as a historical phenomenon to enrich common law and as a natural environment for the trust concept creation and development. This paper describes three ways of how common law be enriched by the law of equity (equity jurisdictions: new rights, new remedies and new procedures). In this context key maximas of equity are presented as well. The paper pays attention to different famous approaches as to notion of trust, trusts classification, and as to key areas to reach trust validity (three trust certainties: as to intention, as to subject matter and as to objects). As it is illustrated in this paper the huge variety of the trust concept examples may be found in English law. On the high level of the proposed classification we may face express trust, resulting trust, constructive trust and statutory trust, besides, trusts may be observed as private and public ones, as fixed and discretionary ones. Thus, we may observe rather strong challenges accompanying approaches of trust legislative regulation in civil law countries of two kinds as of private international law and as of international civil process.

Key words: common law, law of equity, equity maximas, equity jurisdiction, trust, settlor, trustee, *cestui que use*, beneficiary, beneficiary interest.

Постановка проблеми. Огляд класичного інституту трасту, невідомого країнам континентальної правової системи, задля сприйняття його суті крізь призму англійського права справедливості представляє собою одну з комплексних задач міжнародного приватного права.

Аналіз дослідження проблеми. У даному дослідженні поняття англосаксонського трасту ґрунтується переважно на праці сучасного англійського дослідника Мохаммеда Рамжона «Відкриття права справедливості та інституту трастів» [15]. Цю працю, у свою чергу, було побудовано на розумінні англійської конструкції, представленому в роботах видатних дослідників Андерхіла та Хайтона [19], Майтленда [14], класичній праці Левіна про трасти [13], Американському зводі законів про трасти [17], роботах Томаса та Хадсона [18], англійському Законі про визнання трастів 1987 року [9] (яким було впроваджено Гаазьку конвенцію про право, що застосовується до трастів, та про їх визнання 1985 року (далі – «Гаазька Трастова Конвенція») [20]), а також підході, закріпленому в окремій думці Лорда Броуна Вілкінсона по справі *Westdeutsche Landesbank Girozentrale v Islington BC* 1996 року [10].

Зазначену працю було обрано в якості репрезентативного представлення класичної англійської концепції, що в першу чергу спрямовано на не англійських юристів. А її включення до серії «Unlocking the Law», поряд із посібниками у інших галузях англійського права, орієнтованими на не англійських юристів, стало одним із аргументів для її вибору за основу для представлення трастової концепції.

Для розкриття питання про погляд не англійського юриста на англійський траст окреме значення мали Принципи європейського трастового права (далі – «Принципи»), що стали результатом праці Міжнародної робочої групи з європейського трастового права, створеної в 1996 році при Центрі досліджень бізнесу і права під егідою Німецького університету у Нідерландах [12] в продовження роботи над розробкою Гаазької Трастової Конвенції. До цієї групи увійшли експерти-міжнародники як із країн англосаксонського права так, і з континентальних країн. Свій внесок у розробку Принципів зокрема та в роботу Гаазької конференції в цілому зробили експерти, залучені до роботи цієї міжнародної групи, в т.ч. автор офіційного коментарю до

Гаазької Трестової Конвенції [20] професор Альфред Е. фон Овербек, а також професори Хайн Коц, Донован Вотерз, Артур Андерсон, Девід Хайтон, Себастьянус Кортман, Мауріціо Лупої, Кеннет Рейд, Х. Верхаген та Люк Тевенос.

Метою дослідження є огляд варіантів прояву концепції англійського тресту, сформованої у специфічному середовищі права справедливості та притаманних їй особливостей з позиції подальшого впровадження в законодавство країн континентальної системи права.

Основний виклад матеріалу. Особливе значення права справедливості для розуміння трестової концепції полягає у відображенні ключових етапів розвитку інституту тресту як продукту права справедливості впродовж століть. Виходимо з того, що право справедливості і трест не з'явилися із вакууму, а розвивалися в умовах так званої «негнучкості» англійського загального права. А сама система права справедливості, як характеризує її Мохаммед Рамжон, включає в себе ту частину природної справедливості, що з тих чи інших причин не впроваджувалась в життя судами загального права, проте легально її може бути забезпечено примусом держави. Норми права справедливості містять сукупність принципів, закладених ще Лордом-Канцлером з XIV століття на заповнення прогалин у роботі судів загального права [14], що далі розвивалися у роботі Канцлерського Суду (відомого ще як Суд Справедливості).

Тож виникненню треста як унікального інструменту права справедливості передували потреби тогочасного суспільства. У ті часи англійське загальне право визнавало лише концепцію абсолютного володіння майном. І тому законному власнику було досить складно передати використання майна до когось іншого з одночасним збереженням контролю над ним (що дало поштовх до створення тресту поряд із іпотекою, партнерством, управлінням спадковим майном, банкрутством, правом компаній, тощо) [15, с. 118]. Оскільки суди загального права не визнавали такої «подвійності законного інтересу» щодо того самого майна, то цей підхід призводив до різного роду проявів несправедливості. Задля уникнення цього спочатку Лорд-Канцлер розглядав петиції таких «потерпілих від несправедливості» і намагався досягти чесного та справедливого вирішення питання для «добросовісного користувача» («cestui que use»). Подібне визнання за добросовісним носієм так званого «бенефіціарного інтересу» стало відомим як «справедливий інтерес» щодо майна. Згодом трестове право розвивалось Канцлерським Судом як окремих звід правил, відмінних від загального права. І таке паралельне співіснування систем загального права і права справедливості продовжувалось, доки у XIX столітті злиття цих двох самостійних зводів правил не було проведено на рівні закону.

Серед внеску права справедливості в розбудову комплексної правової системи загального права можна виділити три складові частини. По-перше, це **ключова юрисдикція права справедливості** «нові права» («new rights»), для якої було характерно створення нових інститутів. Трест був одним з таких прикладів [15, с. 118]. По-друге, це **паралельна юрисдикція права справедливості** «нові засоби захисту» («new remedies») [15, с. 119]. У такому випадку право справедливості, визнаючи і приймаючи норми загального права, створює нові засоби правового захисту, як-от: виконання зобов'язання в натурі, забезпечувальні заходи (судові приписи та заборони), уточнення первинного змісту документу та обов'язок звітування про витрачання коштів. І по-третє, це **допоміжна юрисдикція права справедливості** «нові процедури» («new procedures»), що представляє собою нові процедури (дослідження документів, свідчення під присягою, виклик в якості свідка та письмові показання сторін) [15, с. 120].

Існують протилежні погляди на адаптивність права справедливості до суспільних потреб сьогодення. У загальних рисах принципи права справедливості можуть бути проілюстровані в так званих **«максимах справедливості»**, до яких увійшли найбільш загальні правові принципи. Максими не є сьгодні правилами, що на них можна покладатися, як на якісь керівні настанови з права справедливості. Та вони наочно ілюструють традиційні підходи права справедливості в цілях розуміння суті трестової концепції [15, с. 130].

Серед основних максим права справедливості в контексті тресту слід зазначити такі:

- справедливість не лишити неналежного вчинку без відповіді;
- право справедливості виступає продовженням загального права;
- при колізії між нормами права справедливості діє норма загального права;
- при колізії двох суб'єктивних прав пріоритет за більш раннім;
- хто звертається до справедливості, має сам чинити справедливо;
- до справедливості звертатись може лише той, чия совість чиста;
- затягування розгляду руйнує справедливість (що підтримує пильність, а не пасивність);
- справедливість у рівності;
- для справедливості намір важливіше за юридичне оформлення;
- справедливість вбачає намір за виконанням зобов'язання;
- по справедливості має бути виконано те, що обіцяно;
- особистий характер засобів захисту за правом справедливості;
- право справедливості не захищає права волонтерів [15, с. 133–138].

Не англійський погляд на англосаксонський трест.

Історично юристи загального права схилились до акцентування уваги на унікальності трестового інституту саме для їх правової системи. Особливо підкреслювалась роль такого феномену, як розщеплення концепції власності на власність «за законом» («legal ownership») та власність «по праву справедливості» («equitable ownership»). Так, в юрисдикціях загального права титул «тресті» («trustee»), або управляючого/керуючого трестом, будується на власності «за законом», а титул «бенефіціарів» («beneficiaries») – на власності «по праву справедливості». Власність «за законом» представляє собою власність, що будується на засадах і захищається механізмами загального права («common law»). Власність «по праву справедливості» ж гарантується принципами права справедливості («equity»). Крім того, особливий наголос робився на тому, що бенефіціари в тресті користуються не лише особистими правами щодо можливості претендувати на відшкодування збитків та на прибутки отримані тресті як «безпідставне збагачення» в результаті порушення умов тресту. За трестом загального права бенефіціари користуються також речевими правами («*rei in rem*») [15, с. 151–153; 10], які полягають у можливості витребування майна із чужого незаконного володіння третіх осіб (навіть якщо таке майно було ними придбано на законних підставах, однак у результаті порушення тресті умов тресту). У такому випадку захист інтересів бенефіціарів здійснюється на основі принципів права справедливості, а не загального права. А набувачі трестових активів, хоча і виступають повноцінними власниками майна за нормами загального права, однак (через втручання механізму права справедливості) не можуть претендувати на захист своїх речевих прав. На цьому підході побудовано доктрину англійського права, в якій відображено ідею трестової «унікальності» та можли-

вості його існування лише в англосаксонських юрисдикціях [15, с. 165–167]. У той же час ряд дослідників континентальних юрисдикцій не розділяють цієї унікальності та аргументовано показують корені римського права у відносинах фідучіарного характеру, таких як *fiducia* та *fideicommissum*, зокрема [12, с. 4].

Особа, що створює траст, або «засновник» («*settlor*»), може визначити умови функціонування трасту лише при його заснуванні. Та після того, як майно передається до трасті, засновник втрачає над ним свій контроль. Трасті повинен діяти відповідно до умов трасту, погоджених сторонами письмово, і ці умови, як правило, мають міститись в окремому документі, відомому як «трастова декларація» або «трастовий документ». Якщо дії трасті не відповідають умовам трастової декларації, бенефіціари, будучи наділені особливою правосуб'єктністю («*locus standi*»), можуть звернутись з позовом до суду та розраховувати на захист такого свого законного інтересу з боку держави [15, с. 157–159].

Відповідно до представлення Мохаммеда Рамжона характерною рисою трасту виступає те, що титули власності на одне й те саме майно розділені на той, що базується на законі, і той, що на праві справедливості. Трасті виступає законним власником майна, тоді як бенефіціар – його власником за правом справедливості. Така власність за правом справедливості, на твердження дослідника, відкриває ряд можливостей, що їх, як правило, пов'язують із наявністю у особи тієї чи іншої власності [15, с. 156, 165].

Наприклад, якщо мова йде про траст на землю, власники за правом справедливості, або бенефіціари, як правило, мають право володіти нею, а якщо земля буде продана, то і на отримання доходів від такого продажу. Такі засновані на праві справедливості права розглядаються як «речеві» («*in rem*») і можуть бути звернуті проти будь-кого, окрім необізнаного про них добросовісного набувача майна, що придбав його на оплатній основі [15, с. 164].

Трасті ж зберігає право власності за законом на майно, виступаючи певною мірою його номінальним власником. А те, в якій мірі, він контролюватиме майно, визначається умовами трасту або нормами законодавства у певних випадках.

У такому разі траст виступає інструментом для збереження певного контролю над власністю, надаючи іншим особам можливість її використовувати та отримувати від неї доходи. Типовим прикладом, на якому Мохаммед Рамжон ілюструє таке використання, є ситуація, коли багатий батько хоче віддати певну частку свого статку дорослим дітям, але відчуває, що вчини він так, його гроші можуть бути розтрачені. Такого ризику, як показує дослідник, можна уникнути, якщо певні статки буде передано трасті з інструкціями щодо того, як саме примножувати кошти, що ним будуть отримані [15, с. 146].

Аналогічним чином траст може бути використано задля забезпечення можливості спадкування тих чи інших інтересів щодо певної власності, заснованих на праві справедливості. Наприклад, передача власності в траст до певного трасті з тим, щоб останній діяв в інтересах А впродовж життя останнього, а потім – в інтересах В. При цьому легальний титул власності на майно залишатиметься у трасті, а титул, заснований на праві справедливості, в момент смерті А переходитиме до В [15, с. 180].

Класифікація та істотні умови трастів в англійському праві.

Зазначимо спершу, що Мохаммед Рамжон погоджується з твердженням переважної більшості дослідників трастової тематики, що траст достатньо складно визначити як окреме поняття (з огляду на існування трастів, які не підпадають під класичні визначення, вже існуючі в доктрині та судовій практиці), схиляючись до зазначення його базових характеристик [15, с. 146].

У той же час серед класичних визначень трасту виділяють, зокрема, запропоноване в роботі Андерхіла, за яким: «Траст є зобов'язанням, заснованим на праві справедливості, за яким одна особа (трасті) має поводитись із майном, щодо якого зберігає контроль, (траст-фонд) в інтересах осіб (бенефіціари чи «*cestuis que trust*»), однією з яких може бути й сама, і кожна з яких може звернутись за судовим захистом своїх інтересів в такому зобов'язанні» [19, с. 1].

На окрему увагу заслуговує визначення, запропоноване в праці Майтленда: «Коли особа є носієм прав, які вона має здійснювати в інтересах іншої особи або задля досягнення певної мети, говорять, що вона володіє такими правами на умовах трасту для таких інших осіб або задля такої цілі, а саме зветься трасті» [14].

Робота Левіна про трасти містить визначення, запропоноване австралійським суддею Майо у справі *Re Scott* 1948 року [4]: «Слово «траст» означає обов'язок чи сукупний набір зобов'язань, який покладається на особу, яку називають трасті. Зона відповідальності стосується певного майна, що знаходиться у володінні чи під контролем такої особи. Управління таким майном ця особа має здійснювати під гарантією захисту в суді справедливості таким законним способом, що його визначено в інструменті про створення трасту, або відповідно до принципів справедливості, зокрема в тому, що стосується всіх випадків, коли відповідні умови не визначено (ні усно, ні письмово) або вони є недійсними чи неповними. І результатом такого управління має бути те, що всі вигоди та надбання, накоплені внаслідок цього, переходитимуть не до трасті, а до осіб, що називаються «*cestuis que trust*» або бенефіціарами (при їх наявності), а якщо жодної такої особи немає, то, відповідно, до певних цілей, що визнаються законом та забезпечуються судовим захистом. Якщо трасті виступає одночасно і бенефіціаром, то всі вигоди зберігатимуться трасті для себе у тій мірі, в якій це покривається його бенефіціарним інтересом» [13].

Американський звід законів про трасти 1959 року пропонує такий підхід: «Траст ..., за відсутності таких характеристик, як «благодійний», «результуючий» чи «конструктивний», означає фідучійні відносини стосовно певного майна, що виникають із проголошення наміру їх створити, та які вимагають від особи, в якій знаходиться таке майно, нести певні обов'язки за правом справедливості, які полягають у тому, щоб поводитись із майном в інтересах іншої особи» [17].

Дослідники Томас та Хадсон в роботі *Трастове право* виходять із того, що «суттю трасту є покладення обов'язку, що ґрунтується на праві справедливості, на особу, яка є законним власником певного майна (трасті), діяти добросовісно, виступаючи в інтересах будь-якої іншої особи (бенефіціара), яка є носієм бенефіціарного інтересу щодо такого майна, що визнається правом справедливості. При цьому кажуть, що «трасті володіє майном на умовах трасту для бенефіціарів». Траст характеризується такими суттєвими чотирма елементами: оснований на праві справедливості, наділяє бенефіціара правами щодо майна, покладає обов'язки на трасті і такі обов'язки є фідучійними за своєю природою» [18].

Англійський Закон про визнання трастів 1987 року в секції 1 говорить, що траст характеризується ознаками, наведеними в статті 2 Гаазької Трастової Конвенції (текст якої викладено в додатку до нього) [9, с. 1], а саме: «(а) активи складають відособлений фонд і не входять до складу власного майна трасті; (б) правовий титул на активи траста належить трасті чи іншій особі, що діє на його користь; (с) трасті має повноваження та обов'язки здійснювати управління, використання та розпорядження трастовими активами у відповідності з умовами траста та спеціальними обов'язками, покладеними на нього відповідним законом, за виконання яких він має звітувати» [20, с. 2].

А Лорд Браун-Вілкінсон у рішенні по справі *Westdeutsche Landesbank Girozentrale v Islington LBC*, винесеному в 1996 році зазначив, що траст характеризується наступними чотирма ознаками: «(i) Справедливість має справу з совістю носія легального інтересу. У випадку траста совість носія легального інтересу вимагає від нього дотримання цілей, заради яких майно було йому передано (у випадку добровільного трасту, чи трасту, що мається на увазі), або які закон на нього покладає у разі недобросовісної поведінки (конструктивний траст). (ii) Оскільки юрисдикція суду за правом справедливості, чи надавати правовий захист трастам, залежить від того, чи мало місце спотворення совісті носія легального інтересу, то особа не може виступати в якості трасті у разі і доки не зважатиме на такий факт стверджуваного спотворення своєї совісті. (iii) Для створення трасту має бути майно, яке може бути визначено. Єдиним можливим виключенням з такого правила є конструктивний траст, що покладається на особу, яка недобросовісно сприяла порушенню речевих інтересів щодо трастового майна, коли за такою особою може бути визнано існування фідучійних обов'язків, навіть якщо вона не отримала трастового майна, визначеного тим чи іншим чином (iv). Якщо створено траст, то з моменту його створення бенефіціар. За правом справедливості, набуває речевого інтересу в трастовому майні, при цьому такий речевий інтерес підлягає судовому захисту за правом справедливості проти будь-якого наступного володільця майна (незалежно від того, чи йдеться про первісне майно, чи про похідні активи, в які перше було трансформовано), окрім добросовісного набувача, що, не знаючи про траст, на оплатній основі придбав легальний інтерес у такому майні. Зазначені положення є фундаментальними для трастового права, які я вважаю безапеляційними» [10].

Розглянемо основні типи трастів, що мають бути взяті до уваги. По-перше, це «**добровільні трасти**», тобто створені шляхом явного вираження волі їх засновника, інакше кажучи, «явно виражені трасти» («*express trusts*»). Засновник явно створює траст, визначаючи встановлення інтересу, який ґрунтується на праві справедливості, та передаючи трастове майно до трасті, тобто «шляхом передачі» («*by transfer*»), або оголошуючи себе в ролі трасті, тобто «шляхом самопроголошення» («*by self-declaration*») [15, с. 192].

Добровільний траст може бути із наперед визначеним інтересом кожного з бенефіціарів, тобто «**траст з фіксованим інтересом**» («*fixed trust*»), або з наділенням трасті дискреційними повноваженнями визначати на власний розсуд, яким цьому інтересу бути (а в деяких випадках і чи бути інтересу у відношенні того чи іншого бенефіціара взагалі). Такий траст буде називатись «**дискреційним**» («*discretionary trust*») [15, с. 179].

Добровільні трасти поділяються на **приватні трасти** і публічні. По відношенню до останніх ще використовують термін «**благодійні трасти**» («*charitable trusts*»). Приватні трасти є спрямованими на задоволення інтересів певної частки суспільства (певних осіб). Благодійні трасти – це такі, що спрямовано на цілі, визначені Законом про благодійність у версії 2011 року [11]. У секції 3 (1) цього закону передбачено 13 категорій таких цілей. Приватних же трастів, створених не для бенефіціарів, а заради досягнення певної мети, англійське право не визнає. Адже за відсутності бенефіціара із властивим йому «правом на судовий захист» свого інтересу в такому трасті («*locus standi*»), існує високий ризик, що неналежна поведінка трасті залишиться просто ніким непоміченою [15, с. 180].

Створення добровільного трасту англійське право пов'язує із **визначеністю щодо трьох питань**, а саме: щодо наміру, щодо предмету та щодо цілей. За аналогією з цивільними концепціями необхідність такої визначеності можна прирівняти до необхідності досягнення

сторонами договору згоди з усіх істотних умов, щоб такий договір вважався укладеним.

Так, **визначеність щодо наміру** багато в чому залежить від чіткості формулювань в трастовому документі. Однак наявність чи відсутність такої визначеності має оцінюватись у сукупності з усіма фактичними обставинами справи. **Визначеність щодо предмету** передбачає два аспекти – щодо майна та щодо бенефіціарного інтересу [15, с. 213]. І якщо за відсутності визначеності щодо майна не буде трасту взагалі, то відсутність чіткого розуміння судом який саме бенефіціарний інтерес було встановлено, може призводити до виникнення, так званого, «результуючого трасту» (бенефіціаром якого буде вважатись сам засновник) [15, с. 228]. **Визначеність щодо цілей** передбачає чіткість правил щодо мети, заради якої траст створюється, або щодо визначення бенефіціарів (шляхом їх фіксації в трастовому документі або шляхом встановлення для трасті чітких і однозначних правил їх призначення). При недотриманні критеріїв визначеності щодо цілей так само виникатиме результуючий траст в інтересах самого засновника [15, с. 229]. Оцінка цього критерію дещо відрізняється у випадку «фіксованих» [15, с. 233] і «дискреційних» трастів (передбачаючи для останніх розширену версію критеріїв визначеності) [15, с. 246]. Та у будь-якому випадку відсутність визначеності щодо цілей призведе до недійсності трасту, створення якого малось на меті.

Поряд із добровільними трастами існують ще «**результуючі трасти**» («*resulting trusts*»), щодо яких у перекладі на українську мову ще може зустрічатись термін «логічно виведені» [21, с. 33]. Результуючий траст створюється не шляхом добровільного волевиявлення засновника, а внаслідок прямого законодавчого припису. В Англії існують різні підходи щодо дійсного призначення концепції результуючого трасту. Так, професор Берк є прихильником підходу недопущення несправедливого збагачення [15, с. 473]. Та Лорд Браун-Вілкінсон заперечує таку позицію, вважаючи, що результуючий траст завжди служить цілі впровадження в життя дійсних намірів сторін [15, с. 474]. Поряд із цим існує підхід, що є два типи результуючих трастів, закріплений суддею Мегері в рішенні по справі *Re Vandervel Trust* (№ 2), винесеному у 1974 році [8]. Перший ґрунтується на презюмованих намірах («*presumed*»), а другий виникає автоматично, намір для нього не має значення («*automatic*») на тій підставі, що мова не йде про створення трасту, а лише про повернення бенефіціарного інтересу, що через недотримання вимоги про визначеність щодо наміру залишився б інакше без свого носія [15, с. 470]. Ілюстративним прикладом цього може виглядати випадок, що мав місце в справі *Vandervell v Inland Revenue Commissioners* 1966 року [6]. Прикладом же результуючого трасту, що ґрунтується на презюмованих намірах, може служити ситуація, коли А придбаває майно від імені і в інтересах В, не отримуючи при цьому жодного зустрічного задоволення від останнього [15, с. 471]. Ілюстративним прикладом такого результуючого трасту була ситуація, коли засновник передав майно трасті в інтересах А впровадж життя останнього, та не зазначив, що мало відбуватись з цим майном після смерті А. На такий випадок в англійському праві є правило, за яким майно все ще вважатиметься таким, що знаходиться в трасті, а бенефіціарний інтерес – таким, що повернувся до його засновника (адже інакше такий інтерес не належав би взагалі нікому) [15, с. 469, 471]. У даному випадку не можемо однозначно стверджувати, чи обумовлені такі наслідки презумпцією наміру засновника, що мався на увазі, чи така ситуація представляє собою автоматичний результат усунення прогалини в концепції бенефіціарної власності.

Іншою категорією трастів, відмінних від добровільних, виступають «**конструктивні трасти**» («*constructive*

trusts»)). Конструктивний траст виникає в силу права справедливості, коли збереження певною особою за собою бенефіціарного інтересу щодо власності вважатиметься неприйнятним. У даному випадку зафіксований в офіційному документі намір сторін перестає мати значення. Прикладом такого конструктивного траста може бути такий продаж землі. Якщо укладено договір на продаж землі і покупцем сплачено погоджену ціну, продавець зберігатиме титул власності на цю землю, проте вважатиметься таким, що володіє нею на умовах конструктивного трасту в інтересах покупця (як бенефіціарного власника). У такому випадку механізм конструктивного трасту буде застосовано з огляду на те, що покупець може подати позов про забезпечення виконання обов'язку в натурі (обов'язку продавця передати землю). Таким чином, право справедливості застосовує максимум, яка звучить «по справедливості має бути виконано те, що обіцяно». Існує ряд інших випадків, коли може виникнути конструктивний траст. Традиційно в англійському праві конструктивний траст розглядався як основний інструмент, що автоматично виникав за певних обставин, що сприяли порушенню законних інтересів. До таких відносилося, у першу чергу, зловживання довірою засновника з боку трасті («fiduciary»). Іншим прикладом може бути випадок розширення конструкції добровільного траста на третіх осіб («strangers»), до яких так чи інакше потрапило майно трасту, якщо вони були обізнаними про його статус. Так з'явився конструктивний траст, який може бути використано в якості засобу

правового захисту, щоб у тій чи іншій справі можна було досягти справедливості. Із цього приводу варто відзначити потенційну неузгодженість конструктивного трасту з наявними в континентальних юрисдикціях засобами захисту порушеного права (зокрема, відповідальністю за безпідставне збагачення). Адже конструкція конструктивного траста передбачає надання переваги одним категоріям кредиторів перед іншими у випадку банкрутства. У той час, як більшість континентальних країн виходить із принципу паритетності інтересів кредиторів («paritas creditorum») і за загальним правилом вважає невинуватим пріоритет одних кредиторів над іншими [16, с. 120].

І ще однією самостійною категорією трастів є «**трасти, встановлені законом**» («statutory trust»). Так, в окремих випадках траст може виникати за рішенням англійського парламенту при настанні певних обставин. Таким прикладом є Закон про управління спадковою масою 1925 року [2], що створює траст в інтересах спадкоємців померлого. Про інший приклад трасту, встановленого законом, йдеться в секції 33 Закону про довірчих керуючих (трасті) 1925 року [3]. Мова йде про так званий «захисний траст» («protective trust»), яким визнається довічний інтерес основного бенефіціара поряд із дискреційним трастом, створеним в інтересах певного класу «об'єктів щедрості засновника» (в т.ч. такого основного бенефіціара), на випадок виникнення певної обставини [15, с. 182].

Схематично Мохаммедом Рамжомом було запропоновано наступну ілюстрацію різновидів англійських трастів [15, с. 184]:

Та навіть для англійського юриста не завжди очевидно, чи буде певний траст добровільним, результуючим чи конструктивним.

І взагалі, з позиції розробників Принципів «траст» викликає реакцію, що нагадує дещо середнє між занепокоєнням та настороженістю. Однак насторожено ставитись до того, що не зовсім чітко розумієш, цілком природно. Це поняття дуже багатогранне та «хамелеон-подібне», а зміст його завжди залежить від контексту, в який слід ретельно вникнути для розкриття всієї розгалуженості цієї концепції. Трастова концепція несе в собі вагомий історичне навантаження, завдяки чому існування трасту не ставиться під сумнів в юрисдикціях загального права, та водночас породжує ряд складностей із його розумінням в інших юрисдикціях [12, с. 29].

Визначальним із точки зору сприйняття трастової концепції без прив'язки до права справедливості є прийняття Гаазької Трастової Конвенції 1985 року, що народилась, певною мірою, в протистоянні двох таких несхожих між собою систем континентального та англосаксонського права, реалізуючи «унікальний історичний шанс» об'єднати країни до них належні. Як вже зазначалося на початку статті, приєднання Великобританії до цієї Конвенції супроводжувалося прийняттям Закону про визнання трастів 1987 року, який фактично переніс сформоване у конвенції розуміння трасту у площину англійського законодавства. Так, поряд із напрацюваннями судової практики (як-от: думка Лорда Брауна-Вілкінсона) визначальні характеристики трасту з'явилися у Великобританії і на рівні закону.

У той же час для цивілістичних юрисдикцій (для яких траст залишався досі невідомим) Гаазька Трастова Конвенція, поряд зі своєю першочерговою метою, може представляти самостійну цінність як на шляху введення до внутрішнього законодавства інституту трасту (чи інших трастоподібних конструкцій), так і в якості бази знань для більш коректного сприйняття трастових відносин, ускладнених іноземним елементом, при вирішенні транснаціональних судових спорів.

Висновки. Через багате різноманіття проявів трастової концепції в англійському праві справедливості підхід до її законодавчої регламентації в континентальних країнах супроводжується викликами, як із боку проблематики міжнародного приватного права, так і з боку міжнародного цивільного процесу. Поряд із цим задача врегулювання трасту навіть на рівні лише колізійних норм вбачається занадто абстрактною, а тому і навряд чи може бути вирішена без сегментування цього інституту за тими чи іншими ознаками з подальшим фокусом на певний різновид трасту. Гаазька трастова конвенція, що має справу з прямовираженим добровільним трастом («express trust»), ускладненим іноземним елементом, представляє собою вдалий приклад «абстрагування» інституту трасту від права справедливості як невід'ємного його органічного оточення і може представляти собою цінність із точки зору перспектив приєднання України до неї, як джерело колізійних трастових норм та як керівні настанови для континентальних судів і юристів-практиків щодо визнання трастами іноземних конструкцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. UK Law of Property Act (1925). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/20/contents>.
2. UK Administration of Estates Act (1925). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/23/contents>.
3. UK Trustee Act (1925). URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/15-16/19/contents>.
4. Re Scott (1948).
5. Inland Revenue Commissioners v. Broadway Cottages Trust (HL Ch 20 1955 г.).
6. Vandervell v Inland Revenue Commissioners, TC 43 519 (UKHL 24 11 1966 г.).
7. McPhail v. Doulton (sub nom Re Baden), AC 124 (HL 1971).
8. Re Vandervel Trust (№ 2) (England and Wales Court of Appeal (Civil Division) 17 07 1973 г.).
9. UK Recognition of Trusts Act (1987). URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1987/14/contents>.
10. Westdeutsche Landesbank Girozentrale v Islington LBC (UKHL 12 22 05 1996 г.).
11. UK Charities Act (2011). URL: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/25/pdfs/ukpga_20110025_en.pdf.
12. Hayton D.J., Kortman S.C., Verhagen H.L. Principles of European Trust Law. Hague: Kluwer Law International; W.E.J. Tjeenk Willink, 1999.
13. Lewin T., Tucker L., Le Poidevin N., Brightwell J. Lewin on Trusts. London: Sweet & Maxwell, 2015.
14. Maitland F.W. Equity: A Course of Lectures / J. Brunyate, A.H. Chaytor, W.J. Whittaker (eds.) Cambridge, UK: The University Press, 2011.
15. Ramjohn M. Unlocking equity and trusts. New York, USA: Routledge, 2017.
16. Reid K. Principles of European Trust Law and Draft Directive on Protective Funds. Interview with Professor Kenneth Reid (2010).
17. Restatement USA. Restatement of the Law of Trusts. St. Paul: American Law Institute Publishing, 1959.
18. Thomas G.W., Hudson A. The law of trusts. Oxford, UK: Oxford University Press, 2010.
19. Underhill A., Hayton D.J. Law relating to trusts and trustees. London, UK: Butterworths, 2003.
20. Гаазька Трастова Конвенція (1985 р.). Convention on the Law Applicable to Trusts and on their Recognition. URL: <https://assets.hcch.net/docs/8618ed48-e52f-4d5c-93c1-56d58a610cf5.pdf>.
21. Слипченко С.А. Право доверительной собственности. X.: Консум, 2000.